

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA

29.10.2021

LAUSUNTO HE 7/2021 vp

Henkilöön kohdistuvat rikokset, mukaan lukien vapauteen, sananvapauteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvat rikokset, ovat vakavia rikoksia. Tässä suhteessa esityksen lähtökohta on oikea. Hallituksen esitys HE 7/2021 vp on kuitenkin myös kritiikille altis. Ensinnäkin voi kysyä, eivätkö jo olemassa olevat rangaistuksen mittaamisperusteet, mukaan lukien koventamisperusteet ole riittäviä. Motiivi on yleinen mittaamiseen vaikuttava seikka (RL 6:4). Myös muut yleiset mittaamisperusteet (vahingollisuus, vaarallisuus, syyllisyys) antavat hyvät työkalut arvioida esimerkiksi naisiin kohdistuvan väkivallan moitittavuutta. Jos sukupuoli säädetään koventamisperusteeksi, lakiin tulee ristiriita suhteessa RL 11 luvun 10 §:ään. Jos sukupuoli rinnastetaan kansanryhmään mittaamisperusteena, miksi sukupuolta ei vastaavasti ole esitetty säädettavaksi yhdeksi kiihottamisrikoksella suojattavaksi kansanryhmäksi rikostunnusmerkistössä (RL 11:10)? Lainsäädännön tulisi olla johdonmukaista. Koventamisperusteen kahteen kertaan ottaminen olisi ongelma vain silloin, kun epäilty rikos on kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

Esityksessä korostetaan, että teon vaikuttamia koskeva koventamisperuste on säädetty ennen kaikkea vähemmistöjen suojaksi. Esityksessä on tosin todettu koventamissäännöksen soveltuvan myös tekoon, joka kohdistuu enemmistön edustajaan. Miehiä ja naisia on populaatiossa suunnilleen yhtä paljon ja siksi sukupuoli -motiivin lisääminen olisi tässä mielessä sukupuolineutraali. Kuitenkin esityksestä on useista kohdista luettavissa, että tarkoituksena on suojella nimenomaan naisia. Näin siitä huolimatta, että pääosa pahoinpitelyistä ja viharikoksista kohdistuu miehiin. Määrällisesti näyttäisi siten miehiin kohdistuva väkivalta olevan suurempi ongelma kuin naisiin kohdistuva väkivalta. Väkivallassa on toki eroja, erityisesti lähisuhdeväkivallassa uhrina on ainakin rikostilastojen perusteella useammin nainen kuin mies. Voidaan myös argumentoida niin, että nainen (yleensä) miestä fyysisesti heikompana on erityisen suojan tarpeessa. Tästä ei kuitenkaan ole tehtävä yksioikoisesti sitä johtopäätöstä, että rikoksen kohdistuminen sukupuoleen olisi säädetävä koventamisperusteeksi. Pitää muistaa sekin, että läheissuhteet monipuolistuvat, perinteisen mies/nainen-läheissuhteen lisäksi on monia muita rinnakkaisia läheissuhteita. Vihamotiivi ei ole käsillä

vain sukupuolten välillä, vaan myös samaa sukupuolta olevaa saatetaan pahoinpidellä vihamotiivista (mies miestä, nainen naista).

Lähisuhteissakin on entistä tavallisempaa, että lähisuhteen osapuolet ovat samaa sukupuolta. Jos tosiasiaassa on tarkoitus säätää sukupuoli -motiivi koventamisperusteeksi nimenomaan naisten suojelun tarkoituksessa, voidaan hyvin perustein väittää esitetyn sääntelyn olevan miehiä syrjivä. Kerjäämistä ei voitu säätää rangaistavaksi, koska katsottiin kriminalisoinnin kohdistuvan pääosin naisiin ja muutamaa kansallisuutta edustaviin ihmisiin (joita on valtaenemmistö kerjääjistä). Nyt ei voi välttyä vaikutelmalta, että rikoksen uhreina vähemmistönä olevia suojellaan siksi, että rikoksen uhreina enemmistönä oleviin kohdistetaan paljon rikoksia vihamotiivilla.

Sukupuolen sisällyttäminen koventamisperusteisiin aiheuttaa merkittäviä näyttöongelmia. Nytkin motiivin näyttäminen on työlästä. Vielä työläämpää on osoittaa, että teon motiivina oli nais- tai miesviha. Voi olla, että esimerkiksi mies valikoituu uhriksi sukupuolensa perusteella, mutta ei siksi, että tekijä haluaisi osoittaa erityisesti vihaavansa miehiä. Otan esimerkin: nainen ja mies solvaavat tasavahvasti kolmatta osapuolta, miestä. Solvattu ei periaatteessa lyö naisia ja hän kohdistaa lyöntinsä mieheen, toivoen miehen pahoinpitelyn tukkivan myös naisen suun. Väkivalta kohdistui mieheen kiistatta siksi, että uhri edusti miessukupuolta, mutta kyseessä ei ollut vihamotiivi, joka taas on lausunnon kohteena olevan hallituksen esityksen pääpontimena. Näyttöongelmien aiheuttamaa työn lisäystä prosessin eri vaiheissa ei ole otettu riittävästi esityksessä huomioon.

Esityksessä on katsottu, että vihamotiiviin liittyy yleensä suunnitelmallisuutta. Tämä on aika vahvasti sanottu. Vihamotiivin pontimena voi olla pidempiaikainen kielteinen suhtautuminen johonkin kansanryhmään, mutta itse väkivallanteko voi olla hyvinkin spontaani, tilannekohtainen. Suunnitelmallisuuden näyttäminen on toisaalta hyvin työlästä ja edellyttää varsin perinpohjaista tekijän henkilöhistoriaan perehtymistä. Tässä puolestaan on vaarana, ettei tekijää rangaista teostaan vaan siitä, millaista ajatusmaailmaa hän edustaa. Sukupuoli -motiivia sisälly Pohjoismaiden tai Saksan lainsäädäntöön. Jo sen pitäisi olla painava syy olla säätämättä koventamisperusteeksi sitä, että teko kohdistuu sukupuoleen.

Pulmana on myös sukupuolen määritelmä. Nykyisin aika monet edustavat näkemystä, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi. Sukupuolinen suuntautuminen on jo nyt koventamisperuste ja sisältyy myös RL 11 luvun 10 §:n tunnusmerkistöön. Herää kysymys, tulisiko samalla kertaa sovellettavaksi sekä sukupuolinen suuntautuminen että sukupuoli -peruste. Jos teko kohdistuu esimerkiksi transihmiseen, kai silloin pitäisi soveltaa kahta eri koventamisperustetta, mikä olisi ongelmallista, kun asiallisesti ottaen sama peruste koventaisi rangaistusta kahteen kertaan.

Myös ultima ratio-periaate on hyvä ottaa tarkasteluun. Onko sukupuoli -motiivin säätäminen edes tehokas keino torjua sukupuoliperusteisia viharikoksia? Kasvatus ja haavoittuvien ryhmien tukitoimet ovat tehokkaampi tapa ehkäistä viharikoksia kuin hyvin vaikeasti sovellettavan koventamisperusteen lisääminen lakiin. Esityksessä on korostettu, että esityksen pääasiallinen vaikutus olisi asenteiden muokkaus. Rikoslaki on huono kasvattaja. Rankaiseminen on moitetta, tarkoituksellista piinan aiheuttamista. Siihen sopii huonosti ajatus, että rikoslain säätämisen tai muuttamisen pääasiallinen vaikutus olisi asenteiden muokkaaminen. On aivan totta, että raiskauksella uhkaaminen voi osoittaa sukupuoleen kohdistuvaa vihaa. Vihamotiivi voidaan ottaa rangaistuksen mittaamisessa riittävästi huomioon soveltamalla RL 6 luvun 4 §:n yleisiä mittaamisperusteita.

Tasa-arvo on hyvä tavoite, mutta ei sellaisenaan suojeltava oikeushyvä. Syrjinnän kiellon taustalla oleva oikeushyvä on perustuslaissa taattu oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja myös vapaus (ehkä myös kunniansuoja). Lähisuhdeväkivallan ehkäisy ja niin sanottuun maalittamiseen puuttuminen ovat tärkeitä oikeuspoliittisia tavoitteita, joita voidaan riittävästi edistää jo voimassa olevien kriminalisointien tehokkaalla soveltamisella. Puhtaasti lakiteknisesti arvioiden hallituksen esitys täyttää hyvälle lainsäädännölle asetettavat vaatimukset. Kritiikkini kohdistuu erityisesti esityksen kriminaalipoliittisiin ja rangaistusteoreettisiin lähtökohtiin sekä ennen kaikkea vaikeuteen määritellä, milloin rikoksen motiivina on ollut juuri se, että teko on kohdistunut mieheen taikka naiseen tahi muunsukupuoliseen.

Yhteenvedona katson, että esitetystä lainmuutoksesta olisi perusteltua luopua. Perusteluksi lain muuttamiselle ei riitä se, että se on asetettu tavoitteeksi hallitusohjelmassa. Kriminaalipolitiikka on

syytä perustaa tutkittuun tietoon ja rikosoikeuden systematiikkaan, niin kuin Suomessa on perinteisesti ajateltu.

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

matti.tolvanen@uef.fi